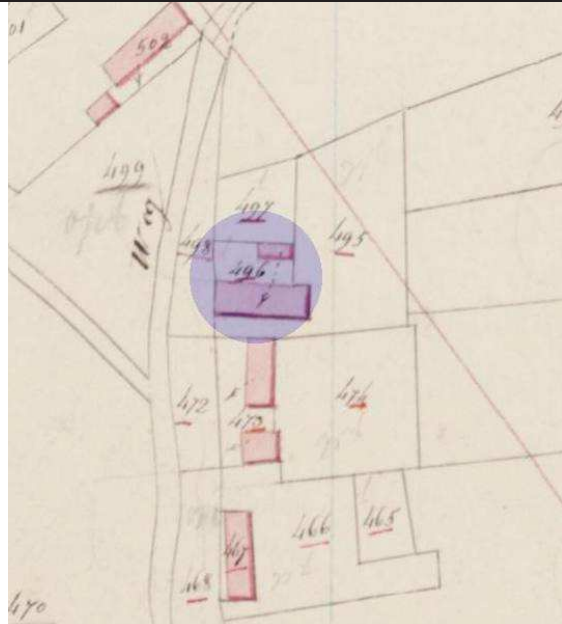

Cultuurhistorische beschrijving en waardestelling van het woonhuis aan Verhagenstraat 13-13a in het buurtschap Achterbroek in Lierop, gemeente Someren

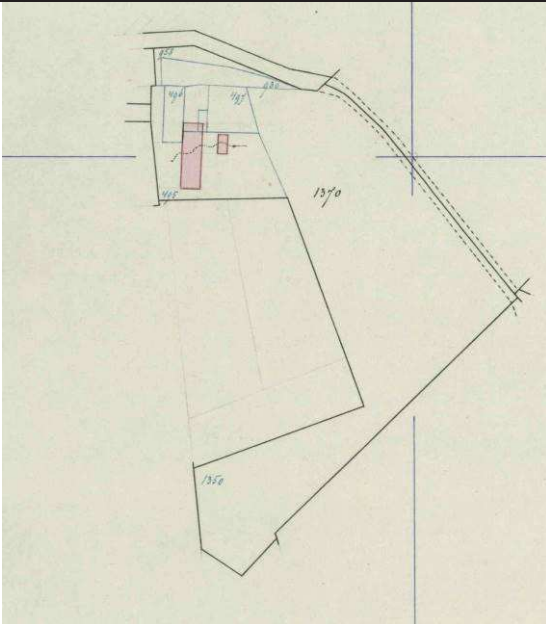
Algemeen

Langgevelboerderij uit 1899 onder wolfdak, gebouwd als vervanger voor een oude boerderij, die al in 1832, iets meer noordelijk, aan de Verhagenstraat stond. In 1869 gaat de boerderij over naar Lamb. Kusters, landbouwer, en in 1894 wordt landbouwer Peter Bekx eigenaar. Op de kadastrale kaart uit dat jaar is af te lezen, dat Peter Bekx een nieuwe boerderij heeft gebouwd, die een stuk verwijderd is van de Verhagenstraat. Er blijkt in die tijd echter een nieuwe noord-zuid verbindingsweg te lopen aan de westzijde van de boerderij. Die verbinding zal vermoedelijk niet meer dan een onverhard paadje zijn geweest. Voorheen lag de westgevel van de boerderij dus aan dat pad, maar circa 1970 is deze weg opgebroken en werd de grond voor de landbouw gebruikt. In 1921 wordt Marinus v.d. Eijnden eigenaar, in 1957 zijn zoon Henr. v.d. Eijnden.

Tegen de noordzijde van de westelijke gevel is recent een serre onder lessenaarsdak toegevoegd. De boerderij wordt omringd door een aantal opstallen uit de periode van na 1950. Oude beplanting uit de stichtingstijd van de boerderij is niet meer aanwezig.

Het noorden is links. Kadastrale tekening uit ca. 1832, waarop de Verhagenstraat (de Achterbroekseweg) staat ingetekend en de oude boerderij van landbouwer Adr. Joh. Maria Adriaans.

De kadastrale situatie in 1899: blauw verbeeldt de oude, afgebroken boerderij, rood het nieuwe complex.

Topografische kaart die de situatie tussen 1900 en 1970 weergeeft. De weg die richting noord-zuid loopt is duidelijk aanwezig.

Algemene beschrijving van het exterieur

De boerderij is opgetrokken in schoon metselwerk van donkerrode handvormbaksteen in kruisverband. Hier en daar zijn oude rode handvormbakstenen gebruikt. De gevels zijn in het vierde kwart van de 20ste eeuw voorzien van cementvoegen. Alle vensters en lekdorpels zijn in het vierde kwart van de 20ste eeuw vernieuwd, tenzij anders aangegeven. Kozijnen in het pand zijn lichtgeel geschilderd, ramen en roeden zijn wit en deuren en poorten zijn donkergroen geschilderd. De spanten onder de kap dateren van 1899, waarbij mogelijk gebruik gemaakt is van een oudere constructie (vermoedelijk uit de voorganger van deze boerderij). De dakbedekking is in 2017 ten gevolge van de zware hagelbuien eerder dat jaar, geheel vernieuwd en voorzien van moderne grijze opnieuw verbeterde holle pannen. Ook de zinken goten en regenpijpen dateren van 2017.

De korte noordelijke gevel

Begane grond met een grijze, gecementeerde plint. Links een rechthoekig venster, bestaande uit een vierruits onderraam en tweeruits bovenraam dat dienst doet als klepraam. Boven het venster een halfsteense rollaag. Onder het venster een raamdorpel van geglazuurde tegels. Rechts op de begane grond twee gelijke vensters als links. Deze vensters zijn in een latere fase in de oude, nagenoeg blinde muur aangebracht. Ter hoogte van de balklaag drie eenvoudige staafankers. Maalkruisen met dubbele horizontale lijnen in de schieters. De ogen van de ankers zijn geel geschilderd.

Op de zolderverdieping twee symmetrisch aangebrachte vierruitsvensters die dienst doen als valramen. Ook hier weer rollagen en lekdorpels zoals aan de onderzijde van de gevel. Links van het linkervenster en rechts van het rechtervenster een met bakstenen dichtgezet ontluchtingsgat of oculus, dat zorgde voor de nodige trek op de hooizolder.

De rechter-oculus bevindt zich iets verder van het venster in de gevel dan het geval is bij de linker-oculus. Dit verschil is ontstaan nadat in deze gevel de twee bovenramen zijn toegevoegd.

Ter hoogte van de schuine zijden van deze gevel is het voegwerk in 2017 vernieuwd ten behoeve van het vernieuwde en geïsoleerde dak. De bakstenen in deze delen van de gevel zijn schoongemaakt of vernieuwd. Net onder het wolfeind, aan de bovenzijde van de gevel, muurankers met schieters in de vorm van de omgekeerde letter 'V' en geel geschilderde ogen. Ook hier maalkruisen met dubbele horizontale lijnen. De bovenste baksteenlaag van de gevel heeft een zaagtandmotief. Onder het wolfeind een zinken mastgoot met kraal.

De lange westelijke gevel

Het linkerdeel van deze westelijke gevel behoort tot huisnummer 13a. Een coniferenhaag in combinatie met een schutting zorgt voor de scheiding tussen beide wooneenheden.

Het linkerdeel van deze gevel heeft geen plint. Het rechterdeel heeft een grijze gecementeerde plint. Bovenaan, over de gehele breedte van de gevel, een versierde baksteenfries, bestaande uit een licht uitstekende rij strekken, daarboven een overhoekse muizentand van staande koppen en daar weer boven een platte muizentand. Aan de dakvoet een zinken mastgoot met kraal.

Uiterst links in de gevel een zinken regenpijp. Een deel van de uiterst links staande, maar originele gevel, wordt aan het zicht onttrokken door een moderne serre onder lessenaarsdak. In deze serre bevindt zich uiterst rechts in de oorspronkelijke buitengevel een getoogd vierruits venster met een (originele) halfsteense segmentboog. Daaronder een ondiepe moderne raamdorpel van terrazosteent of kunststof. Rechts van dit venster een moderne ge-toogde houten deur, gevat in een getoogd kozijn. Ook hier een (originele) halfsteense segmentboog.

Tegen het muurwerk binnen de serre bevinden zich twee eenvoudige staafankers, die qua versiering vergelijkbaar zijn met de overige ankers.

In het centrale deel van de gevel, rechts van de serre, een tweetal dubbele getoogde houten deeldeuren onder steense korbogen. De linkerdeuren zijn 7 baksteenlagen hoger dan de rechterdeuren. De bovenzijde van de korbog van de linkerdeuren raakt de overhoekse muizentand. Beide sets deuren zijn voorzien van fors ijzeren geheng. Links en rechts van de linkerdeuren een eenvoudig staafanker dat qua versiering gelijk is aan de overige ankers. Het rechter van deze twee ankers bevindt zich iets hoger in de gevel dan het linkeranker.

Direct links van de rechterdeuren een zinken regenpijp. Rechts van deze set deuren een staafanker met een lengte van ruim een meter, hetgeen duidt op een verschil in niveau van de balklagen onder de kap. Boven en onder zijn de ankers voorzien van ogen. De versiering van het anker is weer gelijk aan de overige ankers. Rechts van het langwerpige anker staan haaks op de gevel een coniferenhaag, ter afscheiding van beide woongedeeltes. Rechts hiervan bevindt zich het adres Verhagenstraat 13. Het gedeelte dat tot nu toe beschreven is, behoort bij heeft het huisnummer 13a.

Het rechterdeel van de lange westelijke gevel heeft een grijze gecementeerde plint. Tegen het geveldeel van huisnummer 13a bevindt zich geheel links een zinken regenpijp. Vervolgens, op enige afstand van elkaar verwijderd, twee getoogde vierruits stalramen, vergelijkbaar met het stalraam in de serre. Halfsteense segmentbogen en geglaazuurde raamdorpels. Direct links van het rechterstalraam een langwerpige staafanker met een lengte van een meter. De ogen zijn ongeschilderd. Rechts van dit stalvenster een houten opgeklampte deur boven een hardstenen drempel. Boven de deur een halfsteense rollaag.

Rechts in deze gevel het oorspronkelijke woongedeelte van de boerderij, bestaande uit een voordeur met daarnaast aan beide zijden een fors venster. Gedeeltelijk glazen voordeur. Voor het glas is een sierlijk, wit geschilderd metalen raamrooster geplaatst. De deur, de messing deurknop en het raamrooster dateren vermoedelijk uit de jaren '50 van de twintigste eeuw. Onder de deur een granito drempel en hardstenen neuten. Boven de deur een enkelruits bovenlicht van figuurglas. De deur is voorzien van een modern rolluik.

Direct rechts van de deur is nog een oud geschilderd huisnummer aanwezig, waarin het cijfer '3' herkenbaar is.

Links en rechts van de deur een gekoppeld venster van elk twee vierruits onderramen en twee tweeruits bovenramen. De bovenramen kunnen als klepramen geopend worden. Ook hier weer halfsteense rollagen en raamdorpels van geglaazuurde tegels. Ter hoogte van de balklaag bevinden zich in dit rechterdeel van de gevel vier korte staafankers, waarvan de ogen ongeschilderd zijn. Uiterst rechts in de gevel een zinken regenpijp.

De korte zuidelijke gevel

Begane grond met een grijze, gecementeerde plint. Een klein kelderraam en een groter opkamerraam zijn volgens de bewoners in het vierde kwart van de 20ste eeuw verwijderd en dichtgezet. Links en centraal een fors zesruits venster met drieruits bovenraam. Halfsteense rollagen en lekdorpels, vergelijkbaar met de overige lekdorpels in het pand.

Ter hoogte van de balklaag vier eenvoudige staafankers zonder beschrijvingen. De zolderverdieping is vergelijkbaar met de zolderverdieping van de noordelijke gevel, echter zonder ontluchtingsgaten. De vensters zijn hier voorzien van rolluiken en de omgekeerde V-ankers hebben ongeschilderde ogen.

De lange oostelijke gevel

Over de gehele breedte een grijze, gecementeerde plint. Bovenaan, over de gehele breedte van de gevel, een versierde baksteenfries, bestaande uit een licht uitstekende rij strekken, daarboven een overhoekse muizentand van staande koppen en daar weer boven een platte muizentand. Aan de dakvoet een zinken mastgoot met kraal.

Uiterst links in deze gevel een zinken regenpijp. Vervolgens een fors zesruits venster met twee gekoppelde enkelruits bovenramen. De rollaag en lekdorpel is weer gelijk aan de overige rollagen en lekdorpels.

Op enige afstand rechts van dit venster een gekoppeld venster dat grotendeels vergelijkbaar is met het gekoppelde venster van de westelijke gevel. Echter hier een steense rollaag.

Verder naar rechts in de gevel een houten deur met daarboven een bovenlicht met glas-in-lood. Boven de deur een halfsteense rollaag en aan de onderzijde een hardstenen drempel en korte neuten. Rechts van de deur een klein enkelruits toiletraampje met een raamdorpeltje van geglaazuurde tegels. Even verder naar rechts een getoogd vierruits stalraam met halfsteense segmentboog. Een raamdorpel ontbreekt hier. Direct rechts van dit stalvenster een zinken regenpijp.

Weer verder naar rechts een dubbele getoogde houten deur onder een halfsteense segmentboog. Geheng ontbreekt hier aan de buitenzijde. Rechts van deze deur staat, haaks op de gevel een moderne schansmuur, deels begroeid met groen. Links in deze zijmuur een houten deur, met geel geschilderde houten kozijnen, die toegang geeft tot het erf van de woning op nummer 13a.

Voorbij de schansmuur in het rechterdeel van de oostelijke gevel een getoogd vierruits stalvenster met halfsteense segmentboog en raamdorpel. Rechts daarvan een zinken regenpijp. Even verderop naar rechts in de gevel twee getoogde houten deuren waarvan de bovenste delen bestaan uit elk vier ruiten en het onderste deel is voorzien van panelen. Onder de deuren hardstenen drempels en korte neuten. Boven de deuren halfsteense segmentbogen. Het metselwerk rondom de deuren is vernieuwd, deze deuren zijn recente toevoegingen van waarschijnlijk een stalraam (links) en een deur (rechts). Rechts van de deuren twee getoogde stalvensters, identiek aan het stalvenster links van de deuren.

Uiterst rechts in de gevel is een nis aangebracht ter vervanging van een dubbele deel deur. De nis is aan de bovenzijde voorzien van een halfsteense segmentboog. In deze nis een raamwerk van kozijnen en roeden met in het midden een houten deur met vier forse ruiten. De vensterdelen naast de deur staan op lage, grijze gecementeerde muurtjes met daarop geglazuurde tegels. Boven het rechthoekige raamwerk in deze nis een bakstenen boogveld opgemetseld in een halfsteens verband. Ook het metselwerk rondom deze nis is vernieuwd, waaruit blijkt dat ook deze nis een latere vervanging is van dubbele deel deuren. Uiterst rechts in de gevel een zinken regenpijp.

Ter hoogte van de balklaag ook in deze gevel muurankers. Centraal in de gevel twee staafankers met een lengte van circa een meter, rechts en links in de gevel korte staafankers. In het rechterdeel van de gevel, op nummer 13a, zijn de ogen van de ankers geel geschilderd. In het linkerdeel van de gevel, op nummer 13, zijn de ogen ongeschilderd.

Het dak

Het wolfdak is belegd met grijze opnieuw verbeterde holle dakpannen. In het lange, oostelijke dakschild bevindt zich links een klein dakraampje. Rechts in dit dakschild twee tuimel-dakramen van een iets groter formaat dan het dakraam links. In het lange westelijke dakschild acht dakramen van verschillende formaten.

Boven het oorspronkelijke woongedeelte, dus in het zuidelijke deel van de boerderij staan op de nok van het dak twee bakstenen schoorstenen. De bovenzijden hiervan zijn opengewerkt en afgedekt met een schoorsteenplaat.

Conclusie en advies

In de bijgevoegde meetlat, die door meerdere Brabantse gemeenten wordt gebruikt, worden de onderstaande kwaliteiten beoordeeld. Mede op basis van de gestelde waarderingscriteria en de (blauwe) parameters hebben wij de volgende beoordelingen gegeven.

Beleefde kwaliteit

De esthetische kwaliteit wordt hier onder andere door de vorm van het traditionele dak met wolfeinden bepaald. Deze bouwstijl is een voorbeeld van het uiterlijk van een 19e-eeuwse boerderij.

De westgevel heeft een traditioneel herkenbaar uiterlijk. De gevel is hier in de loop der jaren van nieuwe ramen en deuren voorzien, de openingen zijn echter niet gewijzigd. Zinken regenpijpen en mastgoten zijn modern maar esthetisch verantwoord.

Fysieke kwaliteit

De authenticiteit is door de indeling in twee woningen inmiddels gedeeltelijk verdwenen. De ramen en deuren en kozijnen zijn eerder al vernieuwd. Een aantal elementen uit de tijd dat de boerderij nog in bedrijf was, is echter nog steeds zichtbaar, zoals de luchtgaten in de noordelijke gevel en de korfboogpoorten en de lange staaftankers.

Het stalgedeelte is momenteel niet meer als zodanig herkenbaar, omdat de woningsplitsing reeds eerder plaats vond. De nis met segmentboog in de oostelijke gevel is in het verleden aangebracht om de boerderij in twee woningen te splitsen. Deze gevel zou verfraaid worden en het historische beeld zou weer worden hersteld, als voor deze nis een dubbele deel deur zou worden aangebracht.

Bouwkundig is het pand in goede staat.

Inhoudelijke kwaliteit

De boerderij is gebouwd in het oude buurtschap Achterbroek. Het complex van boerderijen in deze buurt hoort dus als één geheel bij elkaar en is van belang voor de ontstaansgeschiedenis van Lierop.

Boerderijen uit de 19e eeuw zijn hier vrij zeldzaam.

Door eerdere verbouwingen en het niet meer in gebruik zijn als boerderij zijn typerende kenmerken verdwenen of niet meer zichtbaar. Delen van de spanten uit de boerderij van 1899 zijn authentiek of zelfs afkomstig uit een (gesloopte) voorganger.

18-8-2017

Jos en Bauke Hüsken

Cultuurhistorisch Bureau Hüsken en Zoon

Eindhoven

Erfgoed Meetlat Verhagenstraat 13-13a, Lierop, gemeente Someren

De waardering van cultuurhistorische elementen, patronen en ensembles¹

In de archeologie bestaat er een min of meer geautoriseerde werkwijze om de waarde van een object of vindplaats te bepalen. De criteria uit de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, die ook in de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie worden gebruikt, zijn bedoeld om te bepalen of objecten/terreinen behoudenswaard zijn. Vanuit historisch geografisch perspectief worden door de meeste historisch-geografen de criteria zeldzaamheid, gaafheid, kenmerkendheid, samenhang, ouderdom en diversiteit gebruikt. Ook in het werkveld van de historische (steden)bouwkunde bestaat een geautoriseerde manier van waardering, welke wordt gebruikt bij de selectie van monumenten. De gehanteerde criteria zijn echter zeer vaktechnisch geformuleerd waardoor het voor niet-deskundigen niet altijd duidelijk is waarom de betreffende criteria bepalend zijn voor de waarde. Bijvoorbeeld: waarom is 'het belang van een gebied of object als uitdrukking van een culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling' een waarderingscriterium? Is dat wellicht omdat het gebied/object dan herinneringen oproept en dus vanwege de beleefde kwaliteit? Of is het misschien omdat het gebied/object dan veel informatie geeft over het verleden en dus vanwege de inhoudelijke kwaliteit? Om meer begrip te kweken voor de waardering van historische (steden)bouwkunde, worden de waarderingscriteria zoals gebruikt voor monumentenselectie daarom niet 1 op 1 overgenomen. Zij worden als operationele parameters opgehangen aan de kapstok bestaande uit beleefde, fysieke en inhoudelijke kwaliteit, zodat paralleliteit ontstaat met de waardering van archeologie, aardkunde en historische geografie.²

Belangrijke kwaliteiten die bij archeologie, aardkunde, historische-geografie en historische (steden)bouwkunde relevant zijn:

- de beleefde kwaliteit met zichtbaarheid/ herkenbaarheid en herinnerbaarheid als waarderingscriteria;
- de fysieke kwaliteit met gaafheid en mate van conservering (bij archeologie) of authenticiteit (bij historische geografie) als waarderingscriteria;
- de inhoudelijke kwaliteit met als waarderingscriteria zeldzaamheid, informativiteit, samenhangendheid c.q. ensemblewaarde (binnen de archeologie en tussen de archeologie, historische geografie en/of historische bouwkunde) en representativiteit.

De waardering van cultuurhistorische elementen, patronen en ensembles (hierna kortweg "objecten" genoemd) is moeilijk objectief uit te voeren. De criteria voor de beleefde kwaliteit weerspiegelen in hoeverre men in een gebied of aan een object iets kan beleven. De criteria voor de fysieke kwaliteit geven aan wat de fysieke conditie van het gebied of object is. De criteria voor de inhoudelijke kwaliteit geven aan in welke mate het gebied of object informatie over het verleden verschaft. De operationele parameters waarmee bepaald wordt of (en in hoeverre) aan het waarderingscriterium voldaan wordt staan tevens telkens vermeld. Omdat in de archeologie niet altijd bekend is of bepaalde kwaliteiten ergens aanwezig zijn, dient onderscheid gemaakt te worden tussen gekende waarden en verwachte of indicatieve waarden. Het waarderingscriterium voor de verwachte waarde is de trefkans. Dit is de kans dat gekende beleefde, fysieke en/of inhoudelijke kwaliteiten ergens daadwerkelijk worden aangetroffen.

Bij het bepalen van de geaggregeerde waarde van een gebied of object kunnen ook gewichten worden toegekend aan de waarderingscriteria, bijvoorbeeld indien wordt gevonden dat zichtbaarheid belangrijker is dan de herinneringswaarde van (de kenmerken van) een historisch landschap. Tussen de drie kwaliteiten is eventueel ook een hiërarchie aan te duiden. In de eerste plaats wordt dan bepaald of het historisch landschap vanwege de inhoudelijke kwaliteit

¹ Gebaseerd op 1) de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1. en 2) Witteveen+Bos, 2008: Handreiking Cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA.

² Bij monumentenselectiecriteria wordt onderscheid gemaakt tussen criteria voor bouwkunst en stedenbouw. Omdat deze twee sets van criteria een grote mate van paralleliteit vertonen en om te voorkomen dat de set van operationele parameters te lang wordt en daardoor niet hanteerbaar in de uitvoering, hebben we deze hier samengenomen.

als waardevol getypeerd kan worden (meeste gewicht). Vervolgens worden de historische landschapselementen op hun fysieke kwaliteit beoordeeld. Indien terreinen op basis van bovenstaande criteria slechts middelmatig of laag scoren wordt gekeken of de beleefde kwaliteit toch van voldoende waarde is. In het schema hieronder worden echter aan alle waarderingscriteria en kwaliteiten gelijke gewichten toegekend. Belangrijk is dat de waardebepaling transparant, objectief en consistent is. De waardestelling wordt bereikt door aan de criteria een meetwaarde toe te kennen. Om tot een afweging te kunnen komen, wordt daarbij een intervalschaal gehanteerd, waarbij meetwaarden (scores 1, 2 of 3) worden toegekend aan de scores 'laag', 'midden' en 'hoog'.

De tabel toont met behulp van welke kwaliteiten, waarderingscriteria en operationele parameters achtereenvolgens de archeologische waarde, de aardkundige waarde, de historische-geografische waarde en de historische waarde van (steden)bouw ofwel de cultuurhistorische elementen, patronen en ensembles ("objecten") op objectieve wijze kan worden bepaald. Deze onderdelen van de 'erfgoedmeetlat' kunnen van toepassing worden verklaard op aardkundige waarden, archeologie, (moderne) architectuur, historische bouwkunst, historische geografie, historisch blauw en groen en historische stedenbouw, inclusief de openbare ruimte.

Hieronder volgt een toelichting op de waarderingscriteria onder de betreffende kwaliteiten.

1. Beleefde kwaliteit

De belevingswaarde van een object valt uiteen in twee criteria: 'schoonheid' en 'herinneringswaarde'.

NB: bij archeologie betreft het veelal onzichtbare objecten, waardoor de score op beleving veelal laag zal zijn.

- a. Zichtbaarheid** is de esthetisch-landschappelijke waarde van een object, die in de zichtbaarheid van het object tot uiting komt. Bij het criterium schoonheid staat de uiterlijke verschijningsvorm centraal, het gaat om aspecten als zichtbaarheid als landschapselement, samenhang met andere (zichtbare) objecten/monumenten of landschapselementen en de landschappelijke entourage.
- b. Herinnerbaarheid** is de 'herinnering' die het object oproept over het verleden. Er zijn objecten die zijn verbonden met een levende herinnering aan het verleden. Het feit dat deze bestaat, duidt er veelal op dat het om een zichtbaar object gaat, maar dat is niet per definitie noodzakelijk. Ook een plaats zonder zichtbare overblijfselen kan als 'lieu de memoire' voortleven. Daarbij zijn verschillende vormen te onderscheiden:
 - Er is een categorie die direct verbonden is met historische gebeurtenissen of historische personen. Meestal zijn het objecten van relatief geringe ouderdom waaraan de herinnering altijd is blijven voortleven.
 - Een tweede categorie betreft objecten die niet zozeer met feitelijke historische gebeurtenissen zijn verbonden, maar die in de overlevering worden geassocieerd met sagen en legenden, waaraan een religieuze betekenis wordt toegekend, of die om andere redenen een rol spelen in de beleving van het landschap.
 - Een derde categorie betreft objecten die herinneren aan de vormingwijze van dorp of gehucht, meestal steunend op wetenschappelijke analyse (daar moet je dus een bordje bij gaan zetten!).

2. Fysieke kwaliteit

De mate waarin objecten nog intact en in hun oorspronkelijke positie aanwezig zijn. Objecten die ooit bijzonder stijlzuiver ontstaan zijn (zoals gebouwen, tuinen, parken, ontginningen) en bovendien gaaf bewaard bleven; of objecten die, ongeacht stijlzuiverheid, in bijzondere mate van compleetheid bewaard bleven (bijvoorbeeld een boerderijcomplex waarvan alle gebouwen, erf en moestuin nog "klassiek" zijn); of die anderszins bijzonder typerend zijn voor het soort object of voor de streek. Binnen deze waarde wordt onderscheid gemaakt tussen de criteria *gaafheid* en *conservering*.

a. Gaafheid: De mate van de gaafheid van het object en de stabiliteit van de fysieke omgeving.

b. Geconserveerdheid: De mate waarin het object bewaard is gebleven.

3. Inhoudelijke kwaliteit

Bij de inhoudelijke kwaliteit gaat het om de volgende criteria:

- a. **Zeldzaamheid:** De mate waarin een bepaald type object *schaars* is (of is geworden) voor een periode of in de regio, maar ook wegens archeologische, aardkundige, cultuurhistorische, architectonische, bouwtechnische, typologische en functionele zeldzaamheid, eventueel verbonden aan een bijzondere ouderdom. Het gaat om objecten van een type of aard waarvan er maar weinig bekend en/of onderzocht zijn, zowel op nationaal als op provinciaal of regionaal niveau (bijv. boerenschansen, fabriekjes van een bijzonder streekproduct). De beoordeling van zeldzaamheid berust op het huidige inzicht in de inhoud en samenstelling van het materiële erfgoed. Zeldzaamheid wordt beoordeeld als 'laag' (score 1), indien in de betreffende regio nog een groot aantal vergelijkbare objecten uit dezelfde periode bewaard zijn gebleven die in een vergelijkbare of betere conditie verkeren. Dit kan worden vastgesteld op basis van feiten (een beschikbare inventarisatie), maar ook op een archeologische verwachting, mits deze is gebaseerd op een recente en specifieke verwachtingskaart. Zeldzaamheid wordt beoordeeld als 'hoog' (score 3), indien het om een uniek object gaat of als er in de betreffende regio niet of nauwelijks vergelijkbare objecten bekend zijn. In de overige gevallen volgt een score als 'midden'.
- b. **Informativiteit:** De betekenis van een object als bron van kennis over het verleden. Informatiewaarde wordt bepaald door *de mate waarin* het object een bijdrage kan leveren aan nieuwe kennisvorming over het verleden (landschap, archeologie, economie, architectuur, techniek, bestuur, etc...) binnen de regio. De informatiewaarde wordt mede bepaald door de ensemblewaarde. De informatiewaarde van een object wordt bepaald door middel van een score, die is gebaseerd op een analyse van kennislacunes en actuele vraagstellingen. Er zijn verschillende soorten kennislacunes te onderscheiden, die al dan niet gecombineerd kunnen voorkomen:
 - 1) geografische kennislacunes: gebieden waarvan relatief weinig gegevens bekend zijn;
 - 2) chronologische kennislacunes: tijdvakken en/of perioden waarover we nog relatief slecht geïnformeerd zijn;
 - 3) typologische kennislacunes: typen objecten waarover we nog relatief slecht geïnformeerd zijn;
 - 4) inhoudelijke of thematische kennislacunes: deze hebben betrekking op uiteenlopende aspecten van de (kunst)geschiedenis van de Nederlanden, het Maas - Schelde - Demergebied of de Kempen in engere zin.
 - 5) informatief over dynamiek: een eeuwenoude boerderij die ettelijke keren flink verbouwd is, getuigt van de veranderingen in woon- en bouwtradities, misschien zelfs van landbouwtradities. Idem een landgoedtuin die twee, drie lagen inrichtingstradities laat zien etc.
- c. **Samenhangendheid** (of contextwaarde): De meerwaarde die aan een object wordt toegekend, als essentieel onderdeel van een groter geheel, dat archeologisch, aardkundig, cultuurhistorisch, architectonisch en/of stedenbouwkundig van lokaal, regionaal of (inter)nationaal belang is. Het gaat daarbij om de betekenis van het object (context) voor het aanzien van een straat, dorp of wijk, wegens de ontwikkeling van een streek/dorp, de wijze van inrichting of situering, wegens de hoogwaardige kwaliteit van de bebouwing en de historisch ruimtelijke relatie met groenvoorzieningen, wegen, wateren en/of bodemgesteldheid. Extra waardevol zijn objecten die behouden zijn gebleven in het cultuur- of natuurlandschap waarin ze zijn ontstaan (bijvoorbeeld resten van ontginningsnederzettingen in het veengebied) of die nog steeds deel uitmaken van een min of meer gaaf ensemble. *Archeologische en (kunst)historische context* heeft betrekking op de aanwezigheid en de informatiewaarde van andere in de nabije omgeving aanwezige bronnen van informatie. Het gaat daarbij om de vraag:
 - 1) of zich in de nabije omgeving meer objecten uit dezelfde periode bevinden, waardoor samenhangende analyse mogelijk is,
 - 2) of er objecten voorkomen uit meerdere perioden, waardoor het mogelijk is om de ontwikkeling te bestuderen.*Landschappelijke context* is de mate waarin het oorspronkelijke landschap nog aanwezig en/of herkenbaar is, daarbij is ook de aanwezigheid van organische sedimenten in de omgeving van een object van belang. Deze elementen dragen in hoge mate bij aan de mogelijkheden tot onderzoek van toenmalige landschappen en landgebruik.

De ensemblewaarde wordt bepaald op basis van de 'nabije omgeving'. Relevant is dus niet de regio als geheel, maar het archeologisch/historisch landschappelijk samenstel. Indien beide contexten niet meer in voldoende mate aanwezig zijn, wordt de ensemblewaarde als 'laag' beoordeeld, indien een van beide niet (meer) aanwezig is of beduidend is aangetast, is de beoordeling 'midden', en als beide nog in hoge mate voorhanden zijn, volgt waardering als 'hoog'.

NB: Het is zaak om de **ensembles als zodanig** aan te wijzen en op te sommen welke objecten en terreinen er deel van uit maken. Daarna kan de waarde van ieder ensemble worden bepaald, bijv. door de som van de element-waarden. Bovendien kan worden aangegeven welke elementen voor het ensemble van wezenlijk, matig of marginaal van belang zijn. Dat "gewicht" zou dan weer in de element-waardering moeten worden opgenomen, maar mag niet meetellen in de eerder genoemde som van de element-waarden, want anders gaat de boel "rondzingen"!

- d. Representativiteit:** De mate waarin een bepaald type object of terrein karakteristiek is voor een periode, functie, stijl of voor deze regio, danwel representatief is voor juist dit bepaalde type element of terrein (bijv. door zijn gaafheid, ligging, koppeling met landschap). Het zijn objecten die qua aard en periode een goede afspiegeling vormen van de verschillende fasen van de lokale/regionale bewoningsgeschiedenis (bijvoorbeeld: restanten van middeleeuwse domeinen, dorpen, gehuchten en ooit geïsoleerde hoeven; maar ook ontginningspatronen uit verschillende perioden). De waarde van het oordeel over de representativiteit neemt toe, naarmate meer informatie beschikbaar is over vergelijkbare objecten uit dezelfde periode en hetzelfde gebied. Er zijn er veel van en er is relatief veel van bekend. Dat betekent dat dergelijke objecten meestal niet op de eerste drie inhoudelijke criteria (zeldzaamheid, informatie en ensemble) voor selectie in aanmerking zullen komen.

Puntenwaardering:

De matrix gaat uit van vier klassen van waardering, te weten:

- laag, met een score van 8 t/m 12 punten: kan uitgelegd worden als advies indifferente waarde
- middelhoog, met een score van 13 t/m 16 punten: kan uitgelegd worden als advies cultuurhistorisch waardevol (sterstatus)
- hoog, met een score van 17 t/m 20 punten: kan uitgelegd worden als advies gemeentelijk monumentwaardig
- zeer hoog, met een score van 21 t/m 24 punten: kan uitgelegd worden als advies rijksmonumentwaardig

Tabel Waarderingscriteria kwaliteiten erfgoed: <u>Verhagenstraat 13-13a Lierop</u>			Scores		
Kwaliteiten	Waarderingscriteria	Operationele parameters	Hoog	Midden	Laag
Beleefde kwaliteit	Zichtbaarheid (herkenbaarheid/schoonheid)	• zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement • relatie met omgeving: passendheid • verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis • afwisselendheid (diversiteit aan elementen) • zichtbaarheid landschapselementen en patronen (herkenbaarheid) • esthetische kwaliteit: zichtbare uitingen		2	
	Herinnerbaarheid (herinneringswaarde)	• associatie met toegeschreven kwaliteit of gebeurtenis • verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis (symboliek) • associatie met toegeschreven kwaliteit of gebeurtenis (symboliek) • ouderdom		2	
Fysieke kwaliteit	Gaafheid (compleetheid/herkenbaarheid)	<u>Binnen het facet archeologie/aardkunde:</u> • gaafheid aanwezigheid sporen • ruimtelijke gaafheid: bodemlagen onverstoord, horizontaal • stratificatie intact: bodemlagen onverstoord, verticaal • mobilia in situ: losse onderdelen nog op hun plek • ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling / mobilia en sporen <u>Binnen het facet historische geografie:</u> • mate waarin landschapselementen en -patronen in tact zijn • mate waarin oorspronkelijk karakter behouden is (authenticiteit) <u>Binnen het facet historische bouwkunde:</u> • compleetheid: mate waarin alle stijlelementen aanwezig zijn • authenticiteit: mate waarin oorspronkelijk bouwkundig, stedenbouwkundig karakter en/of de gebruiksfunctie (lege hulzen!) behouden is			1
	Geconserveerdheid (technische staat, conservering)	• aanwezigheid antropogeen biochemisch residu • conservering artefacten (metaal/overig) • conservering organisch materiaal • mate waarin landschapselementen in evenwicht verkeren met de abiotische omgeving (veelal grondwaterstand) • bouwkundige staat		2	

Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	• het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde microregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld • het aantal vergelijkbare landschapstypen c.q. patronen, lijnen, elementen, van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde regio • het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) uit dezelfde periode binnen dezelfde regio • innovativiteit: pionierskarakter		2	
	Informativiteit (informatiewaarde)	• betekenis voor de wetenschap: recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode • afleesbaarheid (herkenbaarheid) van de genese van het historisch landschap (landschapstype)³ • betekenis voor de wetenschap c.q. belang voor (bouw)geschiedenis • mate waarin het object, bouwwerk/complex de sporen toont c.q. uitdrukking is van o.a. culturele, sociaal-economische, geestelijke, technische bestuurlijke ontwikkelingen			1
	Samenhangendheid (ensemble- of contextwaarde)	<u>Binnen het facet archeologie:</u> • synchrone context: wel/niet voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de microregio • diachrone context: wel/niet voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de microregio <u>Tussen het facet archeologie en de andere facetten van cultuurhistorie:</u> • landschappelijke context (fysisch- en historisch geografische gaafheid van het contemporaine landschap) • stedenbouwkundige context <u>Binnen het facet aardkunde/historische geografie:</u> • samenhang (tussen lijnen, elementen en patronen): mate waarin elementen onderdeel vormen van een grotere eenheid • mate waarin een element de samenhang begrijpelijk maakt (vormfunctie) <u>Tussen het facet historische geografie en de andere facetten van cultuurhistorie:</u> • mate van samenhang met archeologische context • mate van samenhang met stedenbouwkundige context <u>Binnen het facet historische bouwkunde:</u> • synchrone context: voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de stadswijk/het complex mate waarin element onderdeel vormt van een grotere		2	

³ De historische geografie bestudeert immers ruimtelijke en landschappelijke elementen, patronen en samenhangen voor zover deze het resultaat zijn van de wisselwerking tussen de mens en zijn fysieke omgeving op enig tijdstip in het verleden.

		eenheid • mate waarin interieur en exterieur samenhangen <u>Tussen het facet historische bouwkunde en de andere facetten:</u> • samenhang met archeologische context • samenhang met historisch geografische context			
	Representativiteit	• kenmerkendheid voor een bepaald gebied of periode • het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd • kenmerkendheid voor / verbonden aan een bepaald gebied, periode, bouwstijl of menselijke activiteit • het aantal vergelijkbare landschapstypen c.q. patronen, lijnen, elementen, van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde regio		2	

Minimumscore dus 8, maximumscore dus 24.

Voorstel waardering erfgoed: **Verhagenstraat 13-13a, Lierop: totaal 14 punten.**

Zeer hoog = 21-24 punten
 Hoog = 17-20 punten
 Middelhoog = 13-16 punten
 Laag = 8-12 punten

Cultuurhistorische waardering van de serre achter de boerderij Verhagenstraat 13-13a in het buurtschap Achterbroek in Lierop, gemeente Somerens

In de maand augustus 2017 heeft ons bureau op verzoek van de familie Antonissen-Van den Eijnden uit Lierop een cultuurhistorische beschrijving opgesteld van hun boerderij aan de Verhagenstraat. Onze beschrijving van de achtergevel met serre, die aan de achterzijde tegen de boerderij is gebouwd, luidde:

Een deel van de uiterst links staande, maar originele gevel, wordt aan het zicht onttrokken door een moderne serre onder lessenaarsdak. In deze serre bevindt zich uiterst rechts in de oorspronkelijke buitengevel een getoogd vierruits venster met een (originele) halfsteense segmentboog. Daaronder een ondiepe moderne raamdorpel van terrazzosteent of kunststof. Rechts van dit venster een moderne getoogde houten deur, gevat in een getoogd kozijn. Ook hier een (originele) halfsteense segmentboog. Tegen het muurwerk binnen de serre bevinden zich twee eenvoudige staafankers, die qua versiering vergelijkbaar zijn met de overige ankers.

In de waardering, de conclusie en het advies is bewust niet gesproken over de serre. Deze vormt namelijk geen geheel met de boerderij en is reversibel. Reversibel betekent hier: mocht men in de toekomst besluiten deze serre te verwijderen, dan zal de boerderij daarvan geen schade ondervinden.

In cultuurhistorische zin mag deze serre als indifferent worden beschouwd. Dat wil zeggen: de serre draagt niet bij aan de monumentwaardigheid van de boerderij. Dat wil echter niet zeggen dat deze dus afbreuk zou doen aan die monumentwaardigheid. Dat wordt voornamelijk bepaald door het uiterlijk en de plaats van deze serre: vanaf de straat is de serre voor een klein deel zichtbaar. Door de gebruikte materialen en de kleurstelling valt de serre niet op. Sterker nog: een voorbijganger zou dit kunnen zien als een onderdeel van de boerderij.

Veel boerderijen in Brabant hebben een verlenging van het gebouw in de vorm van een afdang. Hierin was veelal plaats voor gereedschap, een stalletje of soms een keukentje. Een dergelijke afdang was altijd al direct verbonden met de boerderij, en vaak liep het dak van deze boerderijen dan ook direct over in het dak van de afdang. In de praktijk zijn dit soort afdangen, soms meerdere aan één achtergevel, in latere jaren toegevoegd, terwijl de boerderij al was gebouwd. De daklijnen lopen in die gevallen ook niet altijd gelijk.

In de huidige situatie zou het ophogen en wijzigen van de dakhelling van de serre tot aan de hoogte en dakhelling van de boerderij (in het geval er een 100% lijkende afdang zou worden gewenst) voornamelijk voor de bewoners goed zichtbaar zijn; voorbijgangers zullen het verschil niet of nauwelijks opmerken.

Onze waardering voor deze boerderij verandert niet door de aanwezigheid van deze serre. De waarde en het uiterlijk van de belangrijkste delen van deze boerderij zijn immers nog authentiek, zodat deze boerderij als voorbeeld van een 19e-eeuwse boerderij kan worden beschouwd.

Cultuurhistorisch Bureau Hüsken en Zoon
Eindhoven
29-1-2020.

De originele achtergevel is nog steeds aanwezig

De serre is alleen aan de achterzijde van de boerderij zichtbaar

De kleurstelling van de serre is volledig aangepast aan de kleuren die op de deuren van de schuur zijn aangebracht.